FIATAL MŰSZAKIAK TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAKA XVII.

Kolozsvár, 2012. március 22–23.

IPAROKTATÁS A SZÁZADFORDULÓN

GÁTI József, KUTI János

Abstract

The leading principle of industrial education at the turn of the XIX. century had a giant role in the hungarian educational system. The method was worked out by Ágoston Trefort and József Eötvös, the technicians got tertiary education, the qualification ran on three different levels. Today's try to reform the current system makes our article topical, because in the XIX. century contemporary frame was maybe the very best in hungarian educational history. The ancestor of the Obuda University was the „Felső Királyi Iparatanoda“, such a good base that made possible to become one of the highly granted institute of useful arts in Hungary. The analysis of this prosperous career could be instructive to many people, including acquainting walk of life of such great personages as József Galamb; Jenő Fejes; Károly Balogh, whom achieved world-wide famous results. This presentment is also looking for an answer to the question, to what can be owed that they could such well get on in many industries of the whole World, and how big role did the hungarian industrial education play in their lives.

Key words:

Education system, education reform, Eötvös József, Trefort Ágoston, Óbuda University

Összefoglalás

A XIX. század fordulóján meghatározó szerepet játszott a magyar oktatási rendszerben az Eötvös József és Trefort Ágoston által kidolgozott iparoktatási modell, melyben három szinten képezték az ipartanodák a kiváló szakembereket. Cikkünk aktualitását a jelenkor köz- és felsőoktatásának reformkísérlete adja, hiszen a XIX. századi képzési szerkezet talán az egyik legsikeresebb a magyar oktatás történetében. A budapesti Óbudai Egyetem korának meghatározó intézményéből, az 1879-es alapítású Ipartanodából vált a hazai műszaki felsőoktatás egyik legelismertebb intézményévé. Mások számára is tanulságos lehet a gyökerek, az iskola három évszázadon átívelő történetének megismerése. A jogelődök cselekedeteinek elemző áttekintése teszi lehetővé olyan kiválóságok munkásságának bemutatását is, mint Galamb József, Fejes Jenő, Balogh Károly, akik világra szóló eredményeket értek el. Az előadás arra is választ keres, minek köszönhető, hogy ilyen jól tudtak érvényesülni a nagyvilágban, milyen jelentős szerepet játszott életükben az iparoktatásban megszerzett tudás.

Kulcsszavak:

Ipartanoda, tanoncképzés, Eötvösi oktatási reform, Trefort Ágoston

1. Bevezetés

A 1872-es ipartörvény egy késve kiadott, változásra érett állapotban létrehozott szabályozás, megértéséhez az 1830-as évekig kell visszanyúlni. Ezen időszakig a céhek működése volt meghatározó: a termék előállítás, illetve a szolgáltatás nyújtása mellett az iparosok (tanoncok) oktatási és képzési feladatát is ellátták. A céhek határozták meg az inasok számát, a képzési időt, az oktatási és a munkaidő arányát. A céhes oktatási út a tanonc-segéd-mester fokozatok bejárását jelentette lépésről lépésre. Az ipari forradalomnak köszönhetően olyan gyárosok jelentek meg, akik más utat jártak be: jelentős számú határon túli munkást hívtak az országba, melynek eredményeképpen egy műveltebb városi lakosság alakult ki,

akik igényelték gyermekeik képzése során a modern ipari eszközök, pl. a gőzgépek használatának képzési programba illesztését. A gyártulajdonosok kényszerítették ki a politikai vezetőktől az Országos Iparegyesület létrehozását. 1868-ban az Eötvös-Fest-Keleti hármas fogalmazta meg koruk iskolaszervezetének felépítését, a tanoncoktatás sajátosságait. Eszerint

„1. Az oktatás, csak esti órákban és csak háromszor hetenkint történjék, hogy a tanítványok köteles teendőiktől a mesterek kárával el ne vonassanak, s mégis hetenkint 9 órát nyerjenek önművelődésükre.

2. Az iskola három osztályú legyen; az első előkészítő osztály azok számára, akik népiskolát nem látogattak, tehát írni, olvasni és számolni sem tudnak; a második fejlesztő osztály azok részére, akik az előkészítő tanfolyamot vagy a népiskolát látogatták, s a harmadik, szorosabban véve ipari osztály azok számára, akik a második osztálybeli oktatásban részesültek.

3. Az iskolák csak oly városokban állítandók, ahol reáltanodák vagy gimnáziumok léteznek, amelyeknek tanárai mérsékelt díj mellett ily ipariskolák vezetését és oktatási eljárását magukra vállalják, s melyeknek termei ingyen használhatók.

4. A tanítás a leggyakorlatibb, legnépszerűbb modorban történjék, mindaz száműzetvén, ami nem szorosan a tárgyhoz tartozik, vagy a tanítványok felfogási tehetségét felülmúlja. A felügyelet a helybeli vegyes ipariskolai bizottságot illeti.

6. Az iskolaév végén nyilvános vizsgálatok tartatnak és jutalmak osztatnak ki”.

Az iskolarendszer, a tanoncképzés kialakítását az Egyesületen belül Eötvös József későbbi miniszter vezette, rá jellemző módon széles körben egyeztetett a korabeli fórumokkal (középiskolai tanáregyesület). Az idézett hat pont végig kíséri az Eötvös József által megálmodott és Trefort Ágoston által létrehozott iparoktatási rendszert.

2. A rendszer megalkotása

Eötvös József oktatási rendszere kialakításának első lépése az 1872-es törvény volt. Az alkotók igen professzionálisan széleskörű társadalmi konszenzusra épülő jogszabályt alkottak. Egyeztettek a kamarák központi és helyi szerveivel, az Iparegyesülettel, a munkások, de még a céhek képviselőivel is. A törvény az „*iparűzést*” semmilyen képesítéshez nem köti, ezzel a tanonclét egyik fontos tömeges motivációját szüntette meg, utat nyitva a szakmát másképpen elsajátítottak, illetve a külföldiek iparossá válása előtt. A jogszabály szerint a már foglalkoztatott ipari munkásoknak sem kell bizonyítványt felmutatni. A törvény szabályozza a tanoncképzést is. Minden önálló iparos tarthat/képezhet tanoncot, ugyanakkor meghatározza a tanoncképzés belépő életkorát 12 évben. E korlátozással Eötvös a hatosztályos népiskola bevezetését támogatta, melynek ellentmondott az addigi tanonc rendszer: a kiskorú gyerekek felmentést kaptak az iskola alól, ha dolgoztak. Az iparos köteles kiképezni tanoncát abban az iparágban, amelyet űz, „*jó erkölcsre, rendre és munkásságra szoktatni*”. Jellemző módon „*szakmai kiképzésre*” vonatkozó szabályozást a törvény nem tartalmaz. A tanonc, illetve a tanonc szülei szabad akaratukból választottak iparost, akinél a tanonc mintegy munkájával fizet azért, hogy szakmát tanul. Az iparos tanoncát – ha írni,

olvasni és számolni nem tud –, köteles ezeknek megtanulására, illetve ismétlő, esti, vasárnapi, illetőleg ipariskolába járásra kötelezni. A törvény 20...200 forintig terjedő bírságban marasztalhatja el azt a mestert, aki a tanonc iskoláztatására vonatkozó kötelességét nem teljesítette. Az iskoláztatási kötelezettség tehát a szülőről az iparosra szállt, ezáltal megteremtődött a leendő iparosnépeség általános iskolázásának legfontosabb feltétele, hiszen az iparosnak meg volt a tőkéje, hogy képeztesse leendő munkását.

Az 1872-es törvény az 1873-as válság miatt inkább egy ideális tiszta állapotot írt le. Ennél kevésbé optimális, ám működő rendszert a Trefort Ágoston által vezetett Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium dolgozott ki 1884-ben. A törvény kimondta, hogy kézműves mesterséget csak az a 18. életévét betöltött személy űzhet, aki tanoncbizonyítvánnyal és legalább két év szakirányú gyakorlattal rendelkezik. A „tanbizonyítvány” tantervvel rendelkező ipartanfolyamok, tanműhelyi foglalkozások elvégzésével volt megszerezhető. Az ipartörvény igen sokat foglalkozott az ipartanodák alapításával. Kimondta, ha egy településen legalább 50 tanonc van, de nincs tanoncképző, akkor tanfolyamokat kell szervezni. A tanfolyamok tantervét és tartamát a vallás- és közoktatásügyi miniszter a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterrel együtt szabályozta, míg a közvetlen felügyeletet a kerületi tanfelügyelő és az elsőfokú iparhatóság gyakorolta. Az ipartanodák létrehozása az 1910-es évekig tartott.

Forrás: Az iparoktatás az 1906-08. években című kiadvány
1. ábra Tanoncképzés 1908-ban

Az ipartanodákban pontos tanrendek és műhelygyakorlatok mentén történt az oktatás. A tanév 10 hónapos volt, legalább heti két napon általános tantárgyakat oktattak. A heti órarendben 30-35 tanóra volt, emellett nagyszámú műhelygyakorlat. A tanodákba a felvétel sem volt már egyszerű, ezt bizonyítja Trefort 1882-es körlevele: „A felvételre feltétel valamelyik középiskola, gymnasium, polgári vagy reáliskola négy alsó

osztályának jó sikerrel való elvégzése és legalább két havi nyári szünetidőre terjedő előzetes gyakorlat.” Az ipartanodák az 1900-as évekre teljesen átvették a tanoncképzés szerepét.

3. Összefoglalás

A századforduló iparoktatását az 1872-es, majd az 1884-es ipartörvény szabályozta. A századfordulóra a céhes struktúrát folyamatosan átvette a gyáripari rendszer, mely az oktatási szervezet korszerűsítését is maga után vonta. Eötvös egy ideális rendszert álmodott meg, amit teljességgel nem lehetett létrehozni. Ebben nagy szerepet játszott a 1873-os válság is. Az elhunyt Eötvös Józsefet a vallás- és közoktatási miniszteri székhely egyik legjobb barátja dr. Trefort Ágoston követte, aki folytatta az Eötvös által megkezdett ipartanoda szervezését. Trefort hosszú minisztersége alatt ([1872. szeptember 4.](#) – [1888. augusztus 22.](#)) olyan kiváló oktatókat nyert meg az ipartanodák tanári karába, mint például Arany Dániel, Lencz Ödön, Edvi Illés Aladár, Petrik Lajos. Ez eredményezte, hogy az ipartanodában végzetek erős elméleti oktatás mellett kiváló gyakorlati ismeretekre és jártasságra tettek szert. Ennek köszönhetően kerültek ki ebből az oktatási rendszerből olyan kiválóságok, mint Galamb József, Balogh Károly vagy Fejes Jenő és társaik.

Irodalom

- [1] Az iparoktatás az 1906-08. években. Kereskedelemügyi M. Kir. Ministerium, Budapest, 1909.
- [2] Tóth Péter: Szakmai rajzoktatás és tanoncképzés a 18-19. században. p. 161-172. In: Vámos Éva – Vámosné Vigyázó Lilly (szerk.): Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből. Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum, Budapest, p. 356
- [3] Értesítő az 1882/83 tanévről. Budapesti Állami Közép Ipartanoda
- [4] A Budapesti Műszaki Főiskola Jubileumi évkönyve
- [5] Nagy Péter Tibor: Hajszálcsovek és nyomáscsoportok. Oktatáspolitikai a 19-20. századi Magyarországon. Oktatókutató Intézet-Új Mandátum Könyvkiadó. Bp 2002. Társadalom és oktatás sorozat 19. kötet
- [6] Dr. Gáti József: Ipartanodától egyetemig, Óbudai Egyetem Kiadó, Budapest, 2010. 110 oldal
- [7] Dr. Gáti József–dr. Horváth Sándor–dr. Legeza László: A XX. század autója, 100 éves a Ford T-model, Budapesti Műszaki Főiskola Kiadó, Budapest, 2008. 113 oldal

Dr. Gáti József, c. egyetemi docens

Óbudai Egyetem

1034, Budapest Bécsi út 96/B

Telefon / Fax: 00 06-1-666-5603

E-mail: gati@uni-obuda.hu

Kuti János, műszaki ügyintéző

Óbudai Egyetem

1034, Budapest Bécsi út 96/B

Telefon / Fax: 00 06-1-666-5253

E-mail: kuti.janos@hok.uni